

Batthyáneum, Gyulafehérvár

A Batthyáneum Könyvtár az Erdélyi Egyházmegye kizárólagos tulajdonát képező közhasználatú intézmény volt. Mindenkor féltve őrzött kincsként tekintették a gyulafehérvári főpásztorok. Majd' másfél száz éven át senki sem vonta kétségbe a szóban forgó tulajdonjogot.

A trianoni diktátumot követő huszonegyedik, háborús évben – amikor Dél-Erdély nem térhetett vissza, román uralom alatt maradt – került sor az első tudatos provokációra a román állami hatóságok részéről. A jó emlékű Márton Áron püspök viszont nagyon határozottan kifejezte az egyházmegye tulajdonjogához s a könyvtárhoz való ragaszkodását.¹

Az 1948. július 31-én megjelent 27.400. számú leltározási törvényre hivatkozva 1949. március 16-án hatósági szervek lepecsételték, és minden anyagával együtt birtokba vették a Batthyáneumot. Márton Áron püspök ugyanazon hó 19-én a kultuszminiszternek a történekeért kifejezte tiltakozását² Mindhiába, a továbbiakban a Batthyáneum ügye a pártfunkcionáriusok kezére került.

1954-ben, miközben Márton megyéspüspök börtönben sínylődött, mondott tényezők menesztették a Batthyáneum igazgatói beosztásából az egyházi kinevezésű Jellmann Gyula címzetes kanonokot. 1961. július 25-én kelt levelében azonban Márton püspök továbbra is a Batthyáneum igazgatójának tekinti Jellmann, mivel e tiszte alól ő nem mentette föl.

Közben gyakorlatilag a Batthyáneum bírósági döntés nélküli, erőszakos kisajátítása következett be.

Az 1558. számú Művelődési és Tanügyi Minisztériumi rendelet alapján 1961. január 13-án a Batthyáneum a Román Népköztársaság központi könyvtárának ellenőrzése, azaz bukaresti irányítás alá került. Márton Áron, börtönből való szabadulása után háromszor is kérte a Vallásügyi Osztályt a jogtalan állapot megszüntetése, az egyházmegye birtokába való visszaadás érdekében. Beadványaira egyszer sem kapott választ.³

1960. március 11-én gyulafehérvári telekkönyvben szereplő ingatlan épületének tulajdonjogát ártírták egy új telekkönyvbe, mint a Román Állam tulajdonjogát a Batthyáneumra vonatkoztatva; a betáblázás a Gyulafehérvár Rajoni Néptanács egyszerű kérésére történt a Rajoni Törvényszék 1961. november 6-án kelt határozata révén. Jogtalan tettüket 31/1954. számú Törvényrendelet 26. és 53. cikkére alapozták, mint egy olyan jogi sze-

mély vonatkozásában, amelyik feloszlásra került, alapszabályzata ellentétessé válván a fennálló törvényekkel, avagy a szocialista elvekkel.⁴

1961. december 19-én a dévai székhelyű Hunyad Tartományi Döntőbíróság Márton Áron körültekintően megindokolt fellebbezését elutasította.⁵ A döntést a bukaresti Állami Bíróság 152. számú végzéssel 1962. január 26-án megerősítette.⁶ Márton Áron a bukaresti Általános Bíróságra Emlékiratot (Memoriu) nyújtott be, kérve az említett járási és tartományi népbírói határozatok megsemmisítését.⁷ A román állam Főügyészsége 1962. május 21-én kelt, 12306-12040. számú átiratában negatív választ adott. Márton püspök újabb memóriumot intézett az Állami Legfelsőbb Tanácshoz, amelyekre ismét negatív választ kapott 1963. július 3-án.

Közben a Közoktatási és Kulturális Minisztérium Technikai Szakosztálya eljárást kezdeményezett a Batthyáneum nagy épületéből való kiszorítás parancsával. 1961. június 8-án felszólították a Papnevelde rektorát, hogy a hónap végéig ürítse ki a Teológia által a Batthyáneum alapításától kezdve előadótermekként és hálótermekként használt, belső folyosóra nyíló három plusz négy szobát a Szeminárium első emeletén. Az ügy kezelését Márton püspök fenntartotta magának. Személyesen válaszolt az említett szakosztálynak, a kilakoltatást „merénylet”-nek minősítve⁸ Márton Áron püspök továbbra is fenntartotta az egyházmegyének a Batthyáneumhoz való tulajdonjogát.⁹

Az ekkor megindult tárgyalások, levélváltások hiábavalónak bizonyultak Sőt, 1961. október 23-án a gyulafehérvári Végrehajtó Bizottság a Hunyad Tartományi Állami Döntőbírósághoz keresettel fordult, kérve a gyulafehérvári Római Katolikus Papnevelde és Kántoriskola kilakoltatását a Gyulafehérvár, Filimon Sirbu utca 1. szám (ma strada Gabriel Bethlen) alatt levő épületéből, azon a címen, hogy „*az alperes jogtalanul használja ezt az épületet, nincs lakbérleti szerződése, és nem fizet lakbért*”. A döntőbíróság 1961. XI: 6. / 966. sz. határozattal jóváhagyta a keresetet. Kötelezte a Római Katolikus Püspökséget, hogy 1961. november 20-ig szeminaristáit költöztesse ki a Batthyáneum intézetéből.

Márton Áron püspök ellenállt, ezért a hatóságok erőszakhoz folyamodtak 1962 májusában. Úgynevezett „restaurátorok” a hálótermek fölötti plafont kezdték áttörni, veszélyeztetve az ott tartózkodó teológusok életét. Május 4-én a püspök még arra utasította a Papnevelde rektorát, hogy „*egyetlen négyzetméter területet se üressenek ki, és ne adjanak át senkinek*”. Május 23-án azonban kénytelen volt elrendelni, hogy a papnövendékek a veszélyeztetett részekből kivonuljanak. Az egykori Fogolykiváltó Rend („trinitáriusok”) templomában berendezett Könyvtár, Múzeum és Csillagda – egyházi intézmény – minden részéből erőszak alkalmazásával végül kiszorították a jogos tulajdonost.

Márton Áron püspök azonban nem mondott le az egyházmegye tulajdonjogáról. 1969-1972 között több alkalommal is magas beosztású pártállami hivataloságokhoz fordult írásban, szerződéses megegyezés tervezetét is nyújtva. Kiindulópont ekkor az 1969. évi 724. számú Törvényerejű Rendelet volt, amelyik társadalmi és egyházi intézmények tulajdonában lévő értékeknek, történelmi, művészi és dokumentális jelentőségű tárgyaknak állami őrizetbe való átadásáról intézkedik. A megkeresett „közbenjárók” Bodnaras, az Államtanács elnökhelyettese, majd Fazekas János, a minisztertanács alelnöke, Dogariu, a Vallásügyi Osztály elnöke voltak.

A jogaiért küzdő püspöknek azonban csak ígérekben volt része.

Küzdelve így is példaértékű maradt.

Főpásztor utódai – Bálint Lajos, Jakubinyi György – az 1990-es fordulat után ismét próbálkoztak a Batthyáneum ügyében, ezideig eredménytelenül.

A Batthyáneum felügyeletét a román Nemzeti Könyvtár (Biblioteca Nationala) ilyen körülmények között gyakorolja mind a mai napig.

1998. július 8-ai *Hivatalos Közlöny* (lásd: *Monitorul Oficial* nr 255. partea I. 8. iulie 1998.) közölte tizenhét objektum jegyzékét, amelyeket a kommunizmus idején jogtalanul kisajátítottak, s amelyeket a román állam visszaszolgáltatta az egykori tulajdonosoknak. Felsorolt javak között tizenharmadik helyen szerepel a Batthyáneum múzeum és csillagvizsgáló. *Azaz a kormányrendelet magát az épületet, nem a benne levő könyvtári gyűjteményt célozta meg* (kiemelés tőlem – J.A.).

Megjegyzés rovatban közlik, hogy a román állam 1949-ben a Könyvtárat leltár nélkül kobozta el, és nem szerepel a 175/1949. számú államosítási dekrétumban.

Azonban még az épületátadásra sem kerülhetett sor; Fehér megye prefektusa fellebbezést nyújtott be a kormányhoz, megakadályozva a visszaszolgáltatást.

2002. március 7-én a Gyulafehérvári Bíróság 1193. sz. polgári ítéletében a jogos tulajdonos Érsekség javára döntött. A Gyulafehérvári Táblabíróság azonban 960. számú, 2003. április 15-én kelt határozatában azt mondta ki, hogy a Román Állam és a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség társtulajdonosa az épületnek és a Batthyáneum Könyvtárnak.

Az Érsekség a továbbiakban megtette a lehető jogi procedúrákat a romániai bíróságokon. Eredménytelenül. Ezért a Strasbourgban székelő Európa Tanácsnál kényszerült beperelni a román államot.¹⁰⁾

2014 nyarán kitüntető vezetésben volt részem Gyulafehérváron a „Batthyaneum” munkatársa, Hendre Biro Doina asszony részéről bő másfél órán át. A Batthyány-könyvtárban, rögtön a bejáratnál balra lévő irodájában fogadott, majd fölvezetett a tulajdonképpeni könyvgyűjteménynek – a kézirat-gyűjteménytől teljesen elkülönülő – korabeli polcrendszerrel kitöltött, emeleti terébe.

Bemutatkozás során megemlítette, hogy a Párizsban, a Sorbonne-on mintegy ezer oldalas doktori disszertációt nyújtott be a közép-európai főnemesség könyvei témában, a XVI – XVIII. században élt gróf Batthyányakat tekintve. Majd rátért arra, hogy e tudományos gyűjtemény római katolikus alapítású: gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök 1798-ban alapította. A Batthyányak a Vas megyei, németújvári birtokon alapozták meg vagyonukat. Az ifjú gróf tanulmányait Grácban és Rómában végezte, 1766-ban tért vissza Magyarországra. Egri prépost korában széles körű személyes kapcsolatokat ápolott Észak-Magyarországon, külön megbízottja is volt bizonyos Dávid személyében, aki fölvásárolt ott értékes nyomtatványokat, valamint eredeti okleveleket, leveleket és másolatokat Dobai Székely Sámueltól. Gróf Batthyány Ignác további vásárlásai kiterjedtek a lőcsei egyházi könyvtárra, szepesi prépostsági kéziratokra; vizitációi során pedig további tételeket szerzett meg a kassai domonkosrendiek és a bárfaei plébánia könyvtárából és egyéb gyűjteményekből.

1780 júniusában gróf Batthyány Ignácot erdélyi püspökké nevezték ki, a magas egyházi tisztséggel együtt járt az erdélyi Státus-bizottság elnöksége is. A püspök – valószínűsítetten „bécsi udvari kapcsolatainak is köszönhetően” – 1791-1792-ben megkapta az

1783-ban a II. József által feloszlatott Trinitárius Rend fél évszázaddal korábban épült gyulafehérvári templomát és kolostorát, amelyik a katonai kincstár tulajdonát képezve zárda volt akkortájt, de üresen állt. A püspök ezt átalakította intézményi céljaira, valóságos „tudomány szentélyévé” téve – mondja Hendre asszony. Említi, hogy a tudós férfiú Batthyány egyetemi célzatú Csillagászati Observatóriumot is berendezett itt 1794-ben. Csillagászati tanulmányokat is folytatott az ekkoriban beszerzett korszerű műszerei segítségével; kéziratban fennmaradtak ezzel kapcsolatban bizonyos mérési eredményei, számításai, amelyek alapos matematikai tudást tükröznek.

Batthyány püspök könyvgyűjteményét anyagi lehetőségei függvényében tudatosan fejlesztette. A gyűjtemény alapját Itáliában vásárolt több ezer kötetes könyvtár képezte. Értékes ősnymtatványok és X-XV. századi kéziratok kerültek innét Batthyány birtokába. 1795-ben megvásárolta Migazzi Kristóf Antal bécsi érsek, váci püspök több ezer kötetes könyvgyűjteményét. Batthyány Ignác Kolozsvárról áthozta a püspöki nyomdát, amit az intézmény földszinti helyiségeiben működtetett, kiadványaival gyarapítva a könyvtári gyűjteményt is. Gróf Batthyány az ily módon gyarapodó intézménynek adományozta a könyveken kívül kéziratokból álló magángyűjteményét is. Ebben található oly fontos saját iratok is, mint a Püspökség gazdálkodásával kapcsolatos naplószerű feljegyzései, amelyek arra mutatnak, hogy ezeket az ügyeket szakértelemmel, alapossággal és oly gondosan kezelte, mintha saját nagybirtokának ügyeit intézné – említette Hendre asszony.

1798 nyarán a püspök fontosnak érezhette létrehozott intézete – a Könyvtár és a Csillagda – sorsáról írásban rendelkezni. Az alapítólevél szerint a püspök ingatlan-értékeket hagyott az intézetre, amikhez hozzájárult a Könyvtárra és a Csillagvizsgáló költségeire tett kiadás – a Batthyáneumra fordított összeg eszerint megközelíthette a nyolcvanezer forintot (többet, mint gróf Széchenyi Ferenc alapítványa – tehetjük hozzá). Azonban az alapító már a könyvtár gyarapítására nem volt képes tőkét rendelni. Jóval később, 1912-től a magyar állam rendelt pénzüsszeget a könyvállomány gyarapítására, annak közgyűjteményi jellegéhez mérten.

Batthyány Ignác 1798 novemberében meghalt, az intézmény pedig az idők múltán valóságos múzeummá vált – így az alapító gyűjtő kora tudományos paradigmáinak és a megelőző korok írott szellemi értékeinek is kincses lenyomatává. Mint ilyen, kiváló helye volt művelődéstörténészek sora kutatásainak az elmúlt évszázadban.

Hendre asszony külön főlemlítette Varjú Elemér 1899. évi, a Batthyáneumra vonatkozó közléseit, illetve Jakó Zsigmond múlt századi akkurátus történészi, könyvtártörténeti kutatását. Előbbivel kapcsolatban Hendre asszony állítja, hogy részéről a Varjú által feltárt adatok bőségesen pontosításra szorultak, és ő azt elvégezte megközelítőleg ötszáz oldalas, román nyelven megírt részletes hibakimutatás formájában. Tudományos adatpontosítás ez, amit kész szakkönyv megjelentetése céljából kiadó rendelkezésére bocsátani. Kijelentésére, miszerint némiképp tanácstalan, mely kiadónak ajánlhatná föl munkáját, emlétem, hogy román nyelven, erdélyi és magyar vonatkozásban esetenként a kolozsvári román Mega Könyvkiadót látom számottevőbben publikálni. Hozzátettem: semmiképp sem tisztem e tárgyban tanáccsal szolgálnom. Mosolyogva megjegyeztem azonban, hogy valószínűsíthető: ha magyar nyelvre lefordítva rendelkezésre állna Hendre asszony e munkája, bizonyára érdeklődésre számíthatna Erdélyben magyar nyelvű könyveket megjelentető több kiadó részéről is, amelyek egyike az igényes tudományos munkát megjelentetné.¹¹

Hendre asszony teljes elismeréssel emlékezett meg a jó emlékű Jakó professzor akkurátus itteni történeti munkálkodásairól. Például Jakó Zsigmond egyik közlésében olyan – csupán két számban napvilágot látott, a gyűjteményben meglévő periodikum adott oldalán szereplő – tulajdonosi bejegyzést említett, ami a Batthyáneum katalógus-kimutatásában adatként nem szerepelt. S valóban, kézbe véve a kiadványt, adott lapon pontosan ott a Jakó professzor által idézett kéziratosszerű bejegyzés...

A Könyvtár katalógusairól, gyűjteményi kötetszámról, könyvtári egységek darabszámáról, továbbá a szintén a Batthyáneum intézményhez tartozó érem-és ásványgyűjteményről egyébként szó egyáltalán nem esett a különben alapos vezetés során.

A Könyvtár gyűjteményét bővítő korabeli hagyatékokról is alig esett szó. Például Fogarassy Mihály püspök az akadémiai jellegű Főiskolára hagyta körülbelül ötezer kötetes könyvtárát, amelyeket a püspök halála után a Batthyáneumban helyeztek el – tudjuk Varjú Elemértől. Azt is tudjuk, hogy annak idején mindenekelőtt a Könyvtár törzsanyaga rendezésének, szakok szerinti felállításának és katalogizálásának kellett sorra kerülnie. Cseresnyés Antalról ismeretes, hogy az 1821-1824 között a korabeli állapot szerint teljes cédulajegyzéket készített, állványokon helyezte el az egész könyvkészletet, megírta a helyrajzi és szakkatalógusokat. Varjú Elemér pedig – említi 1899. évi közlésében – szemlélése során a főteremben elhelyezett törzs-könyvtárat abban az állapotban találta amint azt Cseresnyés könyvtárnok felállította. „*Azóta semmit sem osztottak bele, s így tökéletesen hű képét nyújtja egy, a XVIII. század végéről vagy a XIX-ik elejéről való nagykönyvtárnak*” – írta.

Abban a főteremben, illetve a további kettőben jártam most; a könyvtár ténylegesen nagy termében – amelyik a hajdani templom hajójából és szentélyéből van alakítva – és amelyik a Batthyány-féle törzskönyvtárt foglalja magában, bizonyára úgy, amiképpen az az 1824. évben befejezett rendezéskor volt. „*Ebből jobbra nyúló ajtón át gyarlón világított négyoszloptű helyiségre lépünk, amely festetlen, durván összerótt, a boltozatig emelkedő állványokon az újabb szaporodások anyagát rejtí*” – közli Varjú Elemér. „*Innen nyílik három alacsony, boltíves, a személynium udvarára néző szoba; két elseje a Fogarassy-könyvtár helyiségéül, harmadika lomtárul szolgál*” – teszi hozzá.

„*Az 1824 óta összegyűlt szaporulatok a lebető legcélszerűtlenebbül vannak a rosszul megvilágított oldalszobában összerészfölve. A helyiségeknek a közepét is állványok foglalják el s az ezek és a falmenti polkok közti hely oly szűk, hogy a legfelsőbb sorokból még létrával is nehezen lehet kiszedni a könyveket. A szobában mintegy tizenötezer kötet könyv van minden rend nélkül felhalmozva. Tartalmáról, jegyzékek híján, fogalmat sem lehet alkotni; nem lehetetlen, hogy sok becses munka van benne. Magában foglalja, számos kisebb gyűjteményen kívül, Kovács Miklós és Lónhart Ferenc püspökök s Buczy Antal kanonok könyveit, továbbá az akadémiai kiadványok egy csomó kötetét, melyeket időnként ajándékba kapott a könyvtár. E könyvtömeg rendes felállítása s jegyzékebe vétele fölültébb kívánatos, mert ez alkotja, a Fogarassy-gyűjtemény mellett, a Batthyány-könyvtár modern részét*” – említi Varjú.

„*Fogarassy püspök könyveinek sorsa, mint már említettem, függőben van*” – folytatja – „*de remélhetőleg akképpen fog eldőlni, hogy a gyűjtemény beosztatik a főkönyvtárba. Jelenleg két oldalszobában s a nagy terem közepén van még azon szekrényekben felállítva, amelyekben a püspök tartotta. A legutóbb megírt számlálás szerint 4405 kötetet tartalmaz s írott betűrendes katalógussal van ellátva*” – írja.

Közli, hogy a régi magyar könyvtár elég tekintélyes számú darabbal van képviselve a Batthyáneumban. Hozzáteszi: „*Kétséget sem szenved, hogy alapos kutatás, esetleg új katalógus készítése révén még számos magyar munka jönne napfényre a könyvtárban, annál is inkább, mert Szabó Károly a későbbi szaporodásokat egyáltalán nem vizsgálta át.*”

„Az I. és II. részbe tartozók felsorolása, miután azok a Régi Magyar Könyvtárban teljes címükkel megtalálhatók, fölösleges lenne. A III. részbe tartozók is jórészt megvannak a R. M. Könyvtár legutóbb megjelent kötetében, de ezek közül több igen nevezetes bejegyzéseket tartalmaz, a néhány hiányzó pedig oly nagy ritkaság, hogy szükségesnek tartom az általam látottakból az 1510 előttieket valamennyit, az azutániakból pedig egy-két kiváló darabot felsorolni” – írja.

Varjú Elemér ismertető írásának a *Magyar Könyvszemlében*, 1899-ben megjelent harmadik részében 165 ősnymotatvány tételt, illetve 1500 – 1520 között megjelent könyvcímet sorol. Megvallása szerint szükségesnek tartotta az általa 1899-ben látott „törzskönyvtári” anyagból mindenekeleőt az 1510. év előtti ősnymotatványok valamennyijét, az az utániakból pedig „egy-két kiváló darabot” tételesen felsorolni. Felsorolását 1465. év előtti kiadvánnyal kezdi.

Külön helyiségben vannak elhelyezve a kéziratok és az ősnymotatványok – jegyezte meg Varjú, hozzátéve: az ősnymotatványok számát az 1885. évi könyvtárstatisztika 696-ra teszi. A főteremben elhelyezett Batthyány-féle törzskönyvtár köteteinek száma pedig 18.334 az 1885-ik évi könyvtárstatisztika szerint.¹²

Megemlítendő, hogy az OSZK szakemberei a Batthyány gyűjteményt és annak katalógusát bizonyosan behatóan ismerik, sőt, figyelemmel követik a számon tartott gyűjteményi darabok sorsát.

Mint tudjuk, a Batthyány-gyűjtemény egyházi személyek hagyatékával, adományával utóbb is gyarapodott. 1912-ben közgyűjteménnyé nyilvánították, és a magyar államtól támogatást kapott könyvek vásárlására. Még abban az évben páncéltermet hoztak létre a legértékesebb könyvek őrzésére.

A *Katolikus Lexikon* Batthyáneumra vonatkozó szócikkében szereplő adatok szerint 1914-ben a gyűjtemény értékesebb könyveinek egy részét, 1940-ben egyes kéziratait Magyarországra szállították. Az 1930-as években alapállományának egy részét eladták.

1949-ben a román állam a gyűjteményt lezárta, és 1950-ben államosította. Azóta Románia Nemzeti Könyvtárához tartozik, és csak külön engedéllyel rendelkező kutatókat fogad.

Külön említést érdemel, hogy Hendre asszony elmondása szerint ő, mindmennyi vonatkozó munkája során – beleértve a párizsi doktorálás kutatási előmunkálatait is – Elena Tirzimanak, a bukaresti román Nemzeti Könyvtár (Biblioteca Nationala a Romaniei) igazgatónőjének folyamatos, kiemelkedő támogatásában részesül.

Ellentmondásosak – egymással össze nem vethetők – a közkeletű forrásokban világhálón közzétett számadatok a Batthyáneum Könyvtárban ma őrzött kultúrkinccs, a gyűjtemény tényleges állománya vonatkozásában – látogatásomra felkészülően, illetve a látogatást követő tájékozódásaim során részint erre a megállapításra jutottam.

„A könyvtár részét képezi több mint ezerkétszáz történelmi értékű kézirat, hatszáz ősnymotatvány, a XVI – XVIII. században nyomtatott ötven ezer kötet, s mintegy tizenkilenc ezer történelmi dokumentum” – közli 2004/1 számában a *National Geographic*. Említi a Batthyáneum számos könyvtári ritkasága között a könyvtár legnagyobb értékű kincsét, a *Codex Aureus*: „A korábbi évtizedekben - a könyvtárat elkobzó kommunista rendszer idején – ez a kódex volt Románia nemzetközi kölcsöneinek a fegyvere” – közli.¹³

A Wikipedia szerint: „A (Batthyáneum) gyűjtemény legjelentősebb részlege a könyvtár, amelynek hatvanézer köteté között 927 kötetnyi kézirat és kódex és 565 ősnymotvány található”. „Itt őrzik a Románia területén található középkori latin kódexek 80%-át.” Értékes bibliagyűjteménye hatszáz kötetes. A kódexgyűjtemény legértékesebb darabja a *Codex Aureus*, a lorsch-i bencés apátságban, 812-ben, arany betűkkel írt Máté- és Márk-evangélium. A *Gyulafehérvári-kódex*-ben glosszaként maradt fenn a *Gyulafehérvári sorok* nevű magyar nyelvemlék (1310–1320). Itt őrzik a *Batthyány-kódexet*, a legrégebbi ismert magyarországi kézirat protestáns énekeskönyvet.¹⁴

A két közkeletű közlés – jóllehet jelentős értékkel bíró kincseket említ – csak ősnymotványok számát tekintve is rögtön számottevő eltérést mutat: harmincöt ősnymotvánnyal kevesebb szerepel a második közlésben az elsőben említetthez képest.

Románia Nemzeti Könyvtárának közlése a Batthyáneummal, mint „fiók-intézményével” (‘filiala’) kapcsolatban, a gyűjtemény számszerűségét tekintve csupán ennyi: „A Batthyány Könyvtár magját, ennek kincs-alapját Batthyány Ignác 18000 bibliográfiai egységből álló magán gyűjteménye képezte, amelyik (Kr.u.) IX. századból és későbbi korokból származó kéziratokból és nyomtatványokból áll”¹⁵

Egyik mérvadó közlésnek mindmégannyi közül a *Magyar Katolikus Lexikon* vonatkozó adatsorát kell tekintenünk. „A könyvtár magját Batthyány Ignác 18.000 kötet alkotja. Ez az idők folyamán Beke Antal, Buczy Emil, Fogarasy Mihály, Kovács Miklós, Lönhart Ferenc, Mailáth Gusztáv, Temesvári János és mások adományából többszöröse gyarapodott. Mailáth Gusztáv püspök 1912-ben egyházművészeti múzeummal egészítette ki (100 db ötvösmű, hímzett ruha, festmény). Jelenleg van 927 kötet kézirat és kódex (1122 mű), 565 ősnymotvány. (A Románia területén található kéziratok latin kódexeknek 80, az ősnymotványoknak 50 %-a.) Az 1711 előtti magyar nyelvű és magyarországi nyomtatványok száma meghaladja a 200-at. Az ex libris-gyűjtemény több száz darab. A kódexek között különös értékű a *Codex aureus* (9. századi, arany betűkkel írt Máté- és Márk-evangélium), a *Lukács-evangélium* (9-10. század), egy *Ovidius-kézirat* (13. század), *Sallustius: De bello Jugurthino* (10-12. század), egy *illuminált zsoltároskönyv* (13. század), egy francia. *hóráskönyv* (14. század), az *esztergomi misekönyv* (1377, Henrik csukárdi plébános munkája, a hazai könyvművészet egyik legelső emléke), *Hadamar von Laber Jagd* című költeményének egykorú (14. századi) *kézirata*. Egy ferences eredetű latin *prédikációkötetben* (*Gyulafehérvári-kódex*) található a *harmadik legrégebbi összefüggő magyar nyelvemlék*, a *Gyulafehérvári Glosszák* (1310-20). *Magyar nyelvű bibliai részleteket tartalmaz a Döbrentei-kódex* (1508). *A Batthyány-kódex* (1556-63) a legrégebbi ismert *kézirat* magyar nyelvű protestáns énekeskönyv. Az ősnymotványok között *unicum* *Ovidius: Epistulae heroides* (Milánó, 1494). *Nemzetközi jelentőségű a 600 kötetes, igen ritka szláv nyelvű kiadásokat is tartalmazó bibliagyűjtemény*. *Magyar művelődéstörténeti szempontból fontos, hogy több katolikus alapítású könyvtár részben vagy egészben ide került. Így a bártfai és löcsei plébániáké, a székesi préposté, a kassai dominikánusoké, az alvinci anabaptista hitközségé, néhány erdélyi jezsuita kollégiumé. Ezekben számos okirat, kézirat van, mint pl. a székesi plébánia anyakönyve (1357-1630), a Liber diurnalis cum necrologio Scopusiensis (14. század). Dobai Székely Sámuel könyveivel együtt 15 kötetnyi eredeti és másolt oklevél került a könyvtárba. A Mígazsi-gyűjtemény nagy számban tartalmazza bécsi és magyarországi humanisták (Konrad Celtis, Johann Fabri, Hartmann Schedel, Johann Tritheim stb.) kötetét.*

Könyvtárőrök voltak: Dániel Imre (1780-90), Bede József (?-1799), Deák Péter (1799-1801), Cseresnyés Antal (1801-29) – Cseresnyés 1821-24-ben a könyvtárat szakok szerint rendezte, katalogizálta (betűrendes cédula-, helyrajzi és szakrendi kódkatalógus 18.201 egységre). Ötvös Ágoston ezt

1855-61 között kiegészítette. A törzsszállomány újabb gyarapodása földolgozatlan – Buczy Emil (1829-39), Andrássy István (1839-48 és 1850-60), Lukácsy Kristóf (1848-50), Barts Ferenc (1860-68), Beke Antal (1868-72), Kóródy Péter (?-?), Szentiványi Róbert (1907-19) - Szentiványi az 1910-es években katalogizálta a kéziratokat; Rákóczy Béla 1915-1918-ban az ősnymotványokból külön gyűjteményt alakított ki, a kiadványokat meghatározta. Ennek alapján Baráth Béla 1938-ban kéziratot ősnymotvány-katalógust készített.”¹⁶

Ellentmondások a közkeletű forrásokban világhálón közzétett adatok a Batthyáneum Könyvtár újabb-kori tulajdonjogi állapota vonatkozásában is. Egyebekben a fentebb hivatkozott *National Geographic* közlése rámutat: az akkori román kormánypárt, a Román Szociáldemokrata Párt (PSD), kormányra jutását követően a román Kulturális Minisztérium bekapcsolódott a Batthyáneum tárgyában folyó pereskedésbe. „Theodorescu kulturális miniszter például kijelentette: Románia számára elfogadhatatlan, hogy egy kisebbségi magyar egyházzé legyen az a könyvtár, amelyeket külföldön eddig a román állam tulajdonaként tartottak számon.” Azonban – pontatlanul - a cikk úgy említi, hogy „a gyűjteményt, beleértve az épületet és a benne lévő értékeket” a román kormány 1998-ban rendelettel visszaadta eredeti tulajdonosának.

Említi továbbá, hogy a Gyulafehérvári Fellebbviteli Bíróság 2003. évi ítéletében társ-tulajdonossá tette a román államot. A későbbiekben azonban törvényerőre emelkedett a fent említett kormányrendelet, „jogilag tehát a Batthyáneum hiánytalanul, vagyis épületével és könyvvállományával együtt illeti meg a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekséget. A gyakorlatban azonban a román állam továbbra is társ-tulajdonosnak tartja magát. Ez azt jelenti, hogy az Érsekségről senki - maga az érsek sem - teheti be a lábát a Batthyáneumba állami jóváhagyás nélkül. A katolikus egyház neves külföldi vendégek látogatása alkalmából is külön engedélyeket kénytelen kérni a gyűjtemény megtekintéséhez.” – zárul a *National Geographic* cikke a világhálón.

Az említett Wikipedia-cikk írója is tévedésben van: „Egy kormányrendelet ugyan 1998-ban elrendelte, hogy vissza kell szolgáltatni (a Batthyáneumot) a püspökség jogutódjának, a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekségnek, de a rendeletet nem hajtották végre, mert a Szociáldemokrata Párt városi szervezete keresetet nyújtott be ellene. Azzal érveltek, hogy Batthyány Ignác az intézményt a Püspökségre és Erdélyre hagyta. Az érvelést ugyan több bíróság is elutasította, de legfelsőbb fokon, 2003-ban helyt adtak neki. Az Érsekség a döntés ellen az Európai Emberjogi Bírósághoz fordult.”

Emlékeztetőül: (az 1998. évi) kormányrendelet magát az épületet, s nem a benne levő könyvtári gyűjteményt célozta meg. (kiemelés tőlem: J.A.)¹⁷)

Hendre asszony azután odavezetett a gyűjtemény előterében álló, a szűrt, külső világlásból is halványan részesülő fehér szoborhoz – az alapító Batthyány Ignác püspök mellszobrához. Alkotója Narcis Dumitru Bortes gyulafehérvári szobrászművész. A megvilágítás a szobor-ábrázolás jobb profilját átszellemült szellemi emberként, a bal profilt jóságos mosolyú főpapként emelte ki a félhomályból. A sikerült alkotás rokonszenves, jóságos arcú embert mutat, hasonlót Batthyány püspök egy fennmaradt arcképi ábrázolásához.

Az igazgató asszony a továbbiakban élénken ecsetelte megfigyelését: a „tudomány szentély” termék megőrzött eredeti festés-díszítéseinek egységes rendszer-jellege van, azok összefüggésre mutatnak – részleteikben, miniatűr falfestményekként az alattuk elhelyezett egyes tudományszakok jelzésére szolgálnak adott könyvgyűjtemény-részek fölött.

Bukarest hallgatólagos jóváhagyásával kerülhetett sor utóbbi időben egy ereklye-kiállítás megrendezésére is a Batthyáneum egy különálló termében. Hendre asszony lelkesen mutatja végezetül a tárlókban, igényesen elhelyezett egyes – Magyarországon, iparművészeink által restaurált – középkori, a XVII-XVIII. századi, Erdélyből való női ruhákat. Korabeli festmények, egyéb ábrázolások nyomán jól beazonosítható kiállítási tárgyakat – fegyvereket, ékszereket, öltözködési kellékeket – mutat a tárlókban sorra, adja magyarázatukat, egyházi öltözékekkel, sisak-maradvánnyal bezárólag. A leletek 1907-1914 között Posta Béláék által a gyulafehérvári Szent Mihály katedrálisban, annak restaurálása során feltárt harminchárom sírból valók. Ez a régészeti, kegyeleti anyag szintén megbecsülendő nemzeti kincsünk. Az első világháború idején a leletek két ládába kerültek, és a Batthyáneumban, Gyulafehérvárt maradtak. A ládák egyike a közelmúltig beszegezten állt, a benne lévő kincs Hendre asszony kezdeményezésére, a láda fölbontása nyomán került napvilágra. Ebből való a kiállítás anyaga, többek között tételezeten fejedelmi maradványok is: I. Rákóczi György és egyes családtagjái például. Ugyanott található Szeredai Antal és Mihályfi János kanonokokról, Gyulaffi László kancellárról valló régészeti emlékek is. Hendre asszony elmondása szerint ő, aki Lyonban nemzetközi szakminősítést is szerzett, túlnyomó részben meggyőző módon el tudta végezni a művészi kivitelezésű textilmunkák restaurálásának szakértőjeként a fennmaradt Posta-féle leletjegyzék alapján a tárgyak behasonlítását, meghatározását. Említi, hogy e kiállítási darabokra vonatkozó kutatási eredményeivel az utóbbi években több romániai tudományos rendezvényen szerepelt, így régészek 2011. évi, nagyszabedényi országos tanácskozásán. Ehhez képest furcsálltam kérdésemre adott őszinte válaszában tartalmát: magyarországi szakemberekkel a szóban forgó kincses kiállítás tárgyában kapcsolata sincsen. Felvetésemre, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum vezetőjével föl kellene vennie a kapcsolatot, válasza igenlő volt. Érdeklődésemre – I. Rákóczi Györgynek tulajdonított sisak-maradvány kapcsán – miszerint a budapesti Hadtörténeti Múzeumunk szakértőire is gondolni kellene, végleges beazonosításhoz, Veszprémy László nevét említi, ám kapcsolattal az irányban sem rendelkezik...

Végezetül Hendre kolléganő felvetésére, miszerint kérdéseim volnának-e, válaszom udvarias, de határozott „nem” volt.

Összegezve: számomra sem kérdéses, hogy méltányos, igazságos az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegye számára alapított Batthyáneum Könyvtárát is jogos tulajdonosának, a gyulafehérvári Római Katolikus Érsekségnek hiánytalanul visszaszolgáltatni, leltározását legjobb erdélyi magyar és magyarországi könyv-és kultúrtörténészek folyamatos szakmai igénybevételével elvégezni, jogi helyzetét pedig – akár magyarországi, illetve szentszéki segítséggel – rendezni. A majdani leltározás – bízunk benne – nem okoz majd meglepetést a jogos, tényleges tulajdonos számára.

Addig is méltányossági szabályok közeli megfogalmazása nyilván csökkenti a konfliktus esélyeit, egyben fokozza a megoldás reményét.

JEGYZETEK

- 1.) Gyulafehérvári Érseki Levéltár – továbbiakban: GYÉL – Num. 1573 – 1941
- 2.) GYÉL: Num. 609 – 1949

- 3) Márton Áron püspök levele a Közoktatási Minisztérium Technikai Szakosztályának, GYÉL: Num. 914 – 1961
- 4) Dos. Nr. 854/1961
- 5) másolata: GYÉL: 35. doboz
- 6.) GYÉL: Num 1335 – 1961
- 7.) GYÉL: Num. 1335 – 1962
- 8.) GYÉL: Num 914 – 1961
- 9.) GYÉL: Num 914-1961. júl. 26.
- 10.) fenti tényközléseket lásd: Marton József: A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században. Csíkszereda, Pro Print Könyvkiadó, 2014. 195-199. p.
- 11.) Valószínűsíthetjük, hogy – ha megjelenik – Hendre asszony e szóban forgó munkája bukaresti intézmény, a fölérendelt Románia Nemzeti Könyvtára engedélyével, román nyelven kerülhet kiadásra. A mondott intézmény saját kiadóval rendelkezik.
12. Varjú Elemér: A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár = Magyar Könyvszemle, 1899. Lásd: <http://tinyurl.com/ndcl3rf>
- 13.) <http://tinyurl.com/kahzb5y>
- 14.) <http://hu.wikipedia.org/wiki/Batthyáneum>
- 15.) „*Nucleul de astăzi al Bibliotecii Batthyaneum, totodată fondul-tezaur al acesteia, îl constituie colecția privată a episcopului Batthyány Ignác, formată din 18.000 de unități bibliografice, tipărituri și manuscrise datate începând cu secolul al IX-lea*”. Lásd: <http://tinyurl.com/pw38a9r>
- 16.) <http://lexikon.katolikus.hu/B/Batthyáneum.html>
- 17.) Marton József i. m.

Juhász András

